

ULUSLARARASI MATURİDİLİK: DÜNÜ BUGÜNÜ VE GELECEĞİ SEMPOZYUMU'NUN ARDINDAN

İhsan TİMÜR*

İmam Mâturîdî ve Maturidilik hakkında son yıllarda yapılan çalışmalar artarak devam etmekte olup Maturidiliğe dair pek çok husus böylece vuzuha kavuşmaktadır. İmam Mâturîdî başta olmak üzere Maturidî isimlere ait eserlerin gerek tahkik, gerek çeviri gerekse de inceleme suretiyle gün yüzüne çıkarılması bu hususta kalan pek çok noktanın aydınlatılmasına imkan sağlamıştır. Maturidiliğe dair çalışmaların giderek ivme kazandığı bu zaman diliminde Maturidiliğin doğduğu coğrafya Türkistan'da söz konusu çalışmalara katkı sağlayacak oldukça önemli bir faaliyet gerçekleştirildi.

Prof. Dr. Sönmez Kutlu koordinatörlüğünde Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Dintanu Bölümü ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırmaları Enstitüsü tarafından 04-06 Mayıs 2015 tarihleri arasında Kazakistan'ın Türkistan şehrindeki üniversite yerleşkesinde Uluslararası Maturidilik (Dünü, Bugünü ve Geleceği) Sempozyumu düzenlendi.

Sempozyum'da İmam Mâturîdî'nin hayatı ve eserleri, fikir dünyası, Hanefilik-Maturidilik-Sufilik ilişkisi, Maturidiliğin kelami boyutu, Maturidiliğin Karahanlılar, Selçuklular, Osmanlı dönemi tarihi, Maturidiliğin modern dönem Müslüman mütefekkirler üzerindeki etkileri, aktüel değeri ve geleceği başlıkları altında 10 oturumda ve 47 tebliğle ayrıntılı bir şekilde ele alındı.

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Başta Türkiye ve Kazakistan olmak üzere Almanya, ABD, Avusturya, Azerbaycan, Bulgaristan, Tataristan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan'dan 50'den fazla ismin katıldığı sempozyum başarılı bir şekilde gerçekleştirildi.

Sunulan tebliğlerden bir kısmına dair notlarımızı ve öne çıkan bir kısım görüşleri şu şekilde aktarabiliriz:

Uluslararası Maturidilik: Dünü Bugünü ve Geleceği Sempozyumu'nun Açılış Konuşması Sempozyum Koordinatörü Prof. Dr. Sönmez Kutlu tarafından yapıldı. Kutlu, konuşmasında İmam Mâturîdî ve Maturidilik hakkında uluslararası bir sempozyum düzenlenmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirerek yorucu geçen sempozyum hazırlık sürecine rağmen bunu başarmış olmanın mutluluğunu yaşadığını ifade etti. Türklerin kendine özgü din anlayışına vurgu yapan Kutlu, özellikle İmam Mâturîdî ve takipçilerinin geliştirmiş olduğu İslam anlayışının Kur'ân'ın mesajının anlaşılmasındaki katkısına işaret ederek "Kur'ân Mekke'de nazil oldu, Mısır'da okundu ve İstanbul'da yazıldı" vecizesine "Türkistan'da anlaşıldı" eklemesinin yapılabileceğini ifade etti. Kutlu, tüm katılımcılara sempozyumun düzenlenmesindeki destekleri ve Maturidiliğin doğduğu topraklarda yeniden gündeme gelmesine katkı sağlamalarından dolayı teşekkürlerini sunarak sona erdirdi.

Açılıştaki Kutlama Konuşmaları yapan Kazakistan, Tataristan ve Başkurtistan müftülük temsilcileri ise özellikle kendi coğrafyalarında artan Selefilik propagandasına dikkat çektiler. Uzun yıllar dini tedris boşluğu yaşayan coğrafyalarının söz konusu propagandaların etkisine girilmesine sebebiyet verdiğini ancak inanç ve düşünce kökleri olan Hanefilik ve Maturidiliğin yeniden hatırlatılmasıyla bunun üstesinden gelinebileceğine işaret ettiler. Müftülük temsilcileri kendi ülkelerinde Hanefilik ve Maturidiliğin yeniden ihyasına yönelik çalışmalarından da söz ederek bu çalışmaların her geçen gün mesafe aldığını belirttiler.

Açılış ve Kutlama konuşmalarının ardından Maturidilikle ilgili farklı dillerde yazılmış 100'e yakın kitabın yer aldığı mini bir kitap sergisi de açıldı. Sergi, başta sempozyumda tebliğ sunanlar ve Maturidilik üzerine çalışması olan bir kısım akademisyenler tarafından

hediye edilen kitaplardan oluşmaktaydı. Sempozyum bitiminde Ahmet Yesevi Üniversitesi Kütüphanesi'ne teslim edilen bu kitap sergisine değinen Sempozyum Koordinatörü Prof. Dr. Sönmez Kutlu, bundan sonra Kazakistan'da Maturidilik üzerine yapılacak çalışmalarda üniversite kütüphanesinin bir başvuru merkezi haline geleceğine dikkat çekerek kitapları kütüphaneye bağışlayanlara teşekkürlerini ilettiler.

Verilen kısa aranın ardından gerçekleşen Açılış Oturumunda Prof. Dr. Hanifi Özcan, Prof. Dr. Dosay Kenjetay ve Dr. Zaylabidin Acımamatov tebliğlerini sundular. Prof. Dr. Hanifi Özcan "Maturidiliğin Düşünce Sistemine Genel Bir Bakış" adlı tebliğinde İmam Mâturîdî'nin düşüncesini oluşturan asıl unsurların akıl, vahiy, sünnet ve örf olduğunu belirterek bunlar arasındaki uyumun da tevil yoluyla sağlandığını dile getirdi. Özcan, söz konusu sistemde akıl, vahiy ve sünnetin birbirinden ayrılmaz üçlü bir yapı oluşturduğunu ancak bu yapının idaresinden aklın sorumlu olduğunu aktararak "Türk din anlayışı" olarak ifade edilen düşüncenin varlığının da aslında İmam Mâturîdî'nin bu düşünce sistemine borçlu olduğunu ifade etti.

Prof. Dr. Dosay Kenjetay ise "Maturidiliğin Kazakistan'ın Geleceği Açısından Önemi" adlı tebliğinde meseleyi güncel bir kısım gelişmelerle ilişkili olarak aktardı. Kenjetay, özellikle uzun yıllar Sovyet ateist ideolojisinin baskısı altında kalan Kazak halkının Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra dış kaynaklı yabancı dini propagandalara maruz kaldığını ve aslında tarihsel köklerinde yer alan Hanefî, Maturidî ve Yesevî din anlayışlarının zedelenecek milli ve kültürel temellerine saldırıldığına dikkat çekti. Allah'ın sıfatları, iman-amel ilişkisi, insan hürriyeti ve kader konusundan hareketle söz konusu yabancı kaynaklı din propagandalarından örnekler veren Kenjetay, Maturidî din anlayışının tanınması, araştırılması ve yaygınlaştırılmasının, bu propaganda etkisiyle küresel siyasete alet olan ya da Kazak Müslümanlığının özüne saldıran anlayışların üstesinden gelinebileceğine vurgu yaptı.

Dr. Zaylabidin Acımamatov da "Kırgızistan'da Selefi Akımlar ile Mücadelede Maturidiliğin Önemi" adlı tebliğinde hemen hemen aynı

meselenin Kırgızistan boyutuna değindi. Özellikle Kırgızistan'daki dini bilgi boşluğuna dikkat çeken Acımamatov, bu boşluğun önemli ölçüde selefi din anlayışına mensup kitleler tarafından doldurulduğunu ve özellikle gençler hedeflenerek geleneksel tedris faaliyetlerinin dışında internet üzerinden Selefilik propagandası yapıldığını ifade etti. Acımamatov, Kırgızistan devletinin, cumhurbaşkanı düzeyinde Hanefilik ve Maturidilik vurgusu yapması ve Kırgızistan Müftülüğü tarafından yapılan çalışmalarla selefi etkinin kırılmaya çalışıldığını da sözlerine ekledi.

Prof. Dr. Mehmet Atalan başkanlığındaki “İmam Mâturîdî'nin Hayatı ve Eserleri” adlı Birinci Oturumda Doç. Dr. Kalmahan Seytuli Ercan “İmam Mâturîdî: Hayatı ve Eserleri”, Doç. Dr. Muratbek Mirzabekov da “Maturidiliğin Arkaplanı ve Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin Yaşadığı Ortam” adlı tebliğlerini sundular. Prof. Dr. Sönmez Kutlu ise “Mâturîdî'nin Düşünce Sisteminin Oluşmasında Sosyal Değişimin Önemi” adlı tebliğine, bir sistem adamı olarak nitelediği İmam Mâturîdî'nin kendine özgü düşünce sisteminin temelinde akli hükümleri koyduğunu ifade ederek başladı. Bu düşünce sisteminde vahyin, akli desteklemek üzere geldiğini aktaran Kutlu, mümkinat olarak ifade edilen alanda ise aklın pek çok seçenek ortaya koyabildiğini ancak vahyin yol göstericiliğine ihtiyacının olduğunu aktardı. İmam Mâturîdî'nin düşünce sisteminde değişen ve değişmeyen alanların, vacip, müstahil ve mümkin olarak kavramsallaştırdığını ifade eden Kutlu, hukuk ve toplumsal alanındaki dinşeriat, inanç alanındaki iman-amel, metafizik alandaki akliyyat-semiyat, siyasetteki diyanet-siyaset, ahlaktaki husun-kubuh ayırımların hep bu yaklaşımın sonucu olduğunu dile getirdi.

Doç Dr. Şovosil Ziyadov “Maturidilikle İlgili Rusça Çalışmaların Değerlendirilmesi” adlı tebliğinde Rusya'da ansiklopedi, tarih ve ders kitaplarında yer alan bilgiler üzerinden değerlendirmelerde bulundu. Ziyadov, 20. yy başlarında Rus şarkiyatçı V. V. Barthold ile başlayan Maturidilik çalışmalarının, Maturidiliğe dair kaynak eserler ve bu çalışmalara ek olarak diğer dillerden çevirilerle sürdürüldüğünü ancak buna rağmen yapıla çalışmaların hala yeterli düzeye ulaşmadığını ifade etti.

Dr. Ramil Adygamov ise “Tatar Alimlerinin Çalışmalarında Maturidi Doktrini” adlı tebliğinde Tatar ilahiyatçılarının 18. yy’dan itibaren yaptığı çalışmalara değindi. Bu çerçevede Abdürrahim Otuzimeni, Abdünnasır el-Kursavi, Şihabuiddin el-Mercani ve Musa Carrullah Bigiyev’in eserlerinden örnekler veren Adygamov, son dönemlerde ders kitabı olarak hazırlanan çalışmalardan ve klasik Maturidi kaynaklarının çevirilerden söz etti.

Birinci oturumla eşzamanlı olarak Prof. Dr. Temel Yeşilyurt başkanlığındaki “İmam Mâturîdî’nin Fikir Dünyası” adlı İkinci Oturumda Prof. Dr. Ali Rıza Gül, “Ahkam Ayetleri Bağlamında İmam Mâturîdî’nin Yorum Yöntemi” adlı tebliğinde, öncelikle İmam Mâturîdî’nin Tevilâtu’l-Kur’ân’ı Hanefi alimlerin ekolleştirdiği Daru’l-Cüzcaniyye’de vücut bulduğuna vurgu yaptı. Bu ekolün en olgun meyvesi olarak nitelediği Tevilât’ın, dirayet tefsirinin de ilk tam örneği olduğunu ifade eden Gül, eserin rivayet tefsir geleneğinin hakimiyetine de son verdiğini dile getirdi. Mâturîdî’nin geliştirdiği tefsir yöntemi sayesinde tefsirin seleften gelen rivayetlerle sınırlı kalmasından ve bu şekilde tıkanmasından da kurtulduğunu öne süren Gül, bunun Kur’ân’ın vahiy dönemindeki gibi yeniden güncel meselelerle yorumlanmasına da imkan sağladığını dile getirdi.

Prof. Dr. İdris Şengül ise “İmam Mâturîdî’de Tevhid Hakikatı” adlı tebliğinde İslam düşünce tarihinde marifetullah olarak bilinen meselenin İmam Mâturîdî tarafından Kitabu’t-Tevhid ve Tevilâtu’l-Kur’ân eserinde nasıl ortaya konduğunu izah etmiştir. Şengül, özellikle Mâturîdî’nin tevhidle ilgili ayetlere getirdiği yorumları tahlil ederek Mâturîdî’nin bu husustaki tespitlerini aktarmıştır.

Prof. Dr. Mustafa Öztürk’ün sempozyuma iştirak edememesi nedeniyle okunan “İmam Mâturîdî’nin Şii İmamet Nazariyesiyle İlişkilendirilen Ayetler Ekseninde Şiilik Eleştirisi” adlı tebliğinde, İmam Mâturîdî’nin Şia’yı tenkit amacıyla eserlerinin olduğuna ancak bunların günümüze ulaşmadığına dikkat çekilerek Kitabu’t-Tevhid ve Tevilât’ından nakillerle söz konusu eleştirilerden söz edilmiştir. Mâturîdî’nin Kitabu’t-Tevhid’inde imamet meselesine değinmediğinin altını çizen Öztürk, özellikle Tevilât’tan örneklerle Mâturîdî’nin Şia’nın imamet konusundaki görüşlerini eleştirdiğini belirtmiştir.

Öztürk, Şia'ya yönelik eleştirilerin bazen Şia'nın Hz. Ali merkezli imamet iddialarına reddiye bazen de başta Hz. Ebu Bekir olmak üzere diğer halifelerin hilafetini ispat sadedinde yapıldığını aktarmıştır.

Bu oturumun son tebliği ise Dr. Kadir Muhammed tarafından "Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin Haberî Sıfatlara Bakışı" adıyla sunulmuştur.

Prof. Dr. Hülya Alper başkanlığındaki "Maturidilik-Hanefilik-Sufilik İlişkisi" adlı Üçüncü Oturumda Prof. Dr. Necdet Tosun'un "Maturidiyye-Tasavvuf İlişkisi" adlı tebliği, tebliğcinin sempozyuma katılamaması nedeniyle okunmuştur. Söz konusu tebliğinde Tosun, İmam Mâturîdî'nin her ne kadar kendi eserlerinde tasavvufi konulara yer vermemiş olsa da sonraki dönemlerde kendisi hakkında keramet ehli olduğuna ilişkin pek çok şeyin dile getirildiğine dikkat çekmiştir. Bunun Mâturîdî'nin şahsi hayatında zahidane bir hayat yaşamış olabileceği şeklinde yorumlanabileceğine dikkat çeken Tosun, aynı zamanda İmam Mâturîdî'nin sufi çevrelerde kabul gördüğü şeklinde de anlaşılabilirliğini ifade etmiştir. Sonraki dönem Maturidilerin tasavvufla ilişkili olmakla birlikte Maturidi akidesini de benimsediklerinden söz eden Tosun, bu minvalde Makamât-ı Yusuf el-Hemedânî, Hoca İshak b. İsmail Ata'nın Hadîkatu'l-Ârifîn, Hazinî'nin Cevâhiru'l-Ebrâr, Hoca Muhammed Parsa'nın Risale Mün-tehaba min Akîdeti Ebi'l-Kasım es-Semerkindî, Mevlana Halid el-Bağdadî'nin İkdu'l-Cevherî gibi eserlerinden örnekler vermiştir. Tosun, Orta Asya ve Hint bölgesindeki tasavvufi oluşumların itikadî mezhep olarak çoğunlukla Maturidiliği benimsediklerini ve onun akaid alanındaki görüşlerine başvurduklarını belirterek bölge halkının da kendilerini fıkhîta Hanefî, itikatta Maturidî, tarikatta da Yesevî veya Nakşebendî olarak tanımladıklarını dile getirmiştir.

Prof. Dr. Saffet Sarıkaya "Ebû Hanîfe'den Ahmet Yesevî'ye Hanefî-Maturidî Gelenekte Sûfî Tezahürler" adlı tebliğinde ise Ebû Hanîfe'nin zühd ve takvasıyla öne çıkan alimlerden olduğunu vurgulayarak onun bu tavrının Hanefî gelenekte de devam ettiğini dile getirdi. Sarıkaya'ya göre zahidane hayat, dünyaya meyletmeme, siyasi otoriteyle arasına mesafe koyma şeklindeki tutum, pek çok

Hanefî isimde görülmekte olup söz konusu bu tutum Hoca Ahmet Yesevî ile tarikatlaşma şeklinde tezahür etmiştir. Sarıkaya, Ebû Hanîfe'den başlayarak Hanefî alimler vasıtasıyla nakledilen ve Ahmet Yesevî ile tasavvufî bir şekle bürünen bu geleneğin İslam'ı, Türk ruhu ve kendi gelenekleriyle örtüşen bir zihniyet olarak sunduğunu, sonraki süreçte de bunun Bektaşilik ve Nakşbendilik olarak temsil edildiğini dile getirmiştir.

Doç Dr. Zikirîya Zhandarbek "Ebû Hanîfe İmam Mâturîdî ve Ahmet Yesevî Arasındaki İlişki ve Türklerin Din Anlayışlarının Oluşumu" adlı tebliğinde Ebû Hanîfe'nin İslam'ı kabul eden Türklerin kendi ruhani ve medeni kültürünü kaybetmemeleri hususunda dinin tek, şeriatlerin ise çok olduğu şeklindeki görüşüyle bir ilke koyduğunu, Mâturîdî'nin de Ebû Hanîfe'nin takipçisi olarak dünyayı anlamak için nakille beraber aklın da kullanılması gerektiğini savunduğunu, bu çizgiyi takip eden Ahmet Yesevî'nin de Türk dünyasının manevi kültürel kimliğini oluşturan bir düşünce sistemine dönüştürdüğünü ifade etmiştir. Zhandarbek, bu silsile ile Türklerin ruhani kimliklerinin oluştuğunu ve islamlaşmayla beraber kendileri olarak da varlıklarını devam ettirdiklerini aktarmıştır. Zhandarbek'e göre Yesevilik, yayıldığı bölgelerdeki halklara aynı zamanda kendi geleneksel kimliklerini koruma yolunu da öğretmiştir.

Doç. Dr. Alau Adilbayev "İmam Mâturîdî'nin Ebû Hanîfe'nin Görüşlerine İlişkin Tutumu" başlıklı tebliğinde İmam Mâturîdî'nin Ebû Hanîfe'ye uzanan ilim silsilesinden söz ederek aslında onun Ebû Hanîfe'nin görüşlerinin bir takipçisi olduğunu belirtmiştir. Adilbayev Mâturîdî'nin kendi görüşlerini Ebû Hanîfe'ye yaslanarak oluşturmakla birlikte bununla yetinmediğini ve bunları geliştirip sistemleştirdiğini, bu açıdan da İmam Mâturîdî'nin görüşleri ile Ebû Hanîfe arasında fikri benzerliğin ve meseleleri ele alış şekillerinin kaçınılmaz olarak örtüştüğünü aktarmıştır.

Üçüncü oturumla eşzamanlı olarak Prof. Dr. Hanifi Özcan başkanlığındaki "Maturidiliğin Kelami Boyutu" adlı Dördüncü Oturumda Prof. Dr. Kazım Sarıkavak "İmam Mâturîdî ve Ebû Nasr el-Farâbî'de Akıl Meselesi" adlı tebliğinde öncelikle İslam dininde akla yüklenen fonksiyon ve aklın dini sorumluluğun şartı olduğunu be-

lirtmiştir. İslam'ın akıl sahibi insanı muhatap aldığını ifade eden Sarıkavak, bu minvalde Türk-İslam düşüncesinin temsilcisi olduğunu ifade ettiği Mâturîdî ve Farâbi'nin akıl konusundaki görüşlerini karşılaştırmalı olarak sunup değerlendirmelerde bulunmuştur.

Prof. Dr. Temel Yeşilyurt “Mâturîdilerde Tekvin Sıfatı ve Temellendirilmesi” başlıklı tebliğinde tekvin sıfatının Mâturîdilerce neden ilim, kudret, irade sıfatları gibi müstakil ve ezeli bir sıfat sayıldığına ve bunu nasıl temellendirdiklerine değinmiştir. Hem Mâturîdî hem de sonraki takipçilerinin tekvin sıfatını Yüce Allah'ın varlıkları yoktan yaratma, diriltme, öldürme, rızık verme sıfatlarının kaynağı ve diğer sıfatlar gibi müstakil olarak gördüklerini dile getiren Yeşilyurt, Maturidilerin bu sıfatın yaratılan şeylerden (mükevven) de ayrı olduğunu savduklarını belirtmiştir. Maturidilerin Yüce Allah'ın kainatı ve insanı yaratması, nimet vermesi, şekil ve surete koyması, bir ahenk ve düzen içerisinde meydana getirmesinden bahseden bütün ayetleri tekvinin nakli delili; kudretine engel olunamayacak bir zatın kendi iradesiyle fiilde bulunabilmesinin de tekvinin akli delili olduğunu savduklarını ifade etmiştir.

Bu oturumdaki bir diğer tebliğ Dr. Angelika Brodersen'e aitti. Brodersen'in sempozyuma iştirak edememesi nedeniyle okunan “Mâturîdî ve Haleflerinin İlahî İrade Anlayışı” adlı tebliğinde öncelikle İslam düşünce geleneğinde ilahî iradenin mezhepler tarafından anlaşılmasına değinilmiştir. Bu meyanda Mutezile'nin Tanrı'nın iradesini sadece iyi ve güzel amellerle itaat ve inancı kapsadığını savduklarını Eşarilerin ise tanrının iradesini onun bilgisi olarak anladıklarını ve bu nedenle de Allah'ın olmasını dilemediği bir şeyi emretmediğini ve kötülükler de dahil olmak üzere dilediği her şeye aynı zamanda izin de verdiğini savduklarını aktarmıştır. Brodersen, oysa Hanefiliğin takipçisi İmam Mâturîdî ve haleflerinin ise Tanrı'nın iradesinin onun rızası ve muhabbetinden ayrı olduğunu belirttiklerini bu nedenle de Allah'ın yapılmasından hoşnut olmadığı şeylerin gerçekleşmesine izin verebileceğini savduklarını söylemiştir.

Doç Dr. Ahmet Ak ise “Mâturîdî Alimlere Göre İlhamın Bilgi Kaynaklığı Sorunu” adlı tebliğinde Hanefi-Mâturîdî alimlerin ilhamı,

“nazar ve istidlale başvurmada kalbe gelen bilgi” olarak tanımladıklarını ve bunun da ne kaynağı ne de sıhhati açısından test edilebileceğini öne sürerek bilgi kaynağı olarak kabul etmediklerini belirtmiştir. Ak, İmam Mâturidî başta olmak üzere Ebu'l-Yusr el-Pezdevî, Ebu'l-Muîn Neseî, Ömer Neseî, Alauddin Semerkandî gibi Maturidî alimlerin bilgiye ulaşma yollarını duyu organları, haber ve akli istidlal olarak sıraladıklarını, ilhamın ise bilgi kaynağı oluşunu kesin olarak reddettiklerini ifade etmiştir.

İlk günün oturumlarından sonra sempozyumun ikinci gününün ilk oturumları Maturidiliğin tarihine ayrıldı. Bu kapsamda Prof. Dr. Saffet Sarıkaya başkanlığındaki “Maturidiliğin Tarihi: Karahanlılar Dönemi” başlıklı Beşinci Oturumda Prof. Dr. Aşirbek Muminov “Samaniler ile Karahanlılar Döneminde Maturidiliğin Doğuşu ve Gelişimi” adlı tebliğiyle başladı. Sempozyuma katılamayan Muminov'un okunan tebliğinde Muminov, Samaniler devrinde Karmatilerle karşı yürütülen mücadelenin Maturidiliğin kökenini oluşturan İyaziyye'yi ortaya çıkardığını belirtmiştir. Samanilerin bu mücadelesinin oldukça kapsamlı bir hesaplaşmaya dönüştüğünü ifade eden Muminov, bu süreçte Ehlisünnet olarak adlandırılan Hanefilik dışındaki tüm oluşumların ortadan kaldırıldığını dile getirmiştir. Samanilerden sonra bölgeye hakim olan Karahanlılar döneminde ise Maverâünnahir Hanefileriyle Horasan bölgesindeki Şafii ve Ehlihadis grupların mücadelesinin yaşandığını aktaran Muminov, bu süreçte Maturidiyye doktrinin ortaya çıktığını ve Ebu'l-Yusr el-Pezdevî, Ebu'l-Muîn en-Neseî, Ebû Şekûr es-Sâlimî, Alauddin es-Semerkandî gibi alimlerin desteğiyle şekillenip özellikle Ebû Hafs Ömer en-Neseî'nin Akaid'yle büyük bir yayılım gösterdiğini ifade etmiştir.

Aynı oturumun diğer bir tebliğinde Doç. Dr. Ömer Soner Hunkan, Prof. Muminov'un oluşum sürecinden bahsettiği Maturidiliğin aynı coğrafyadaki etkinliğini, “Türk Hakanlığının (Karahanlılar) Dini Siyasetinde Maturidî Alimlerin Rolü” adlı tebliğiyle daha kapsamlı ve ayrıntılı şekilde aktarmıştır. Hunkan, İmam Mâturidî döneminde yükselen Şii faaliyetlerden söz ederek bunların Abbasi idari merkezi Bağdat'ı da içine alacak şekilde yaygınlaştığından ve Hanefilerin

merkezi Maverâünnehir'e yönelmiş olduğundan söz etmiştir. Ebû Mansûr el-Mâturîdî ve talebelerinin bu Şii propagandalara karşı yoğun bir çaba içerisine girdiklerini ve bu çabalar sonunda Hanefîliğin de bölgede iyice ivme kazandığını aktarmıştır. Mâturîdî'nin takipçilerinin de faaliyetlerini özellikle Seyhun ötesinde yeni İslamlaşmış Türklere yoğunlaştırdığını dile getiren Hunkan, bu süreçte Sünniliğin ihtiyaç duyduğu taze kanı da ciddi oranda sağladığını ifade etmiştir. Türk Hakanlığı olarak adlandırılan bu topraklardaki nüfusun Hanefîlik üzerinden İslamlaşmasıyla bu bölgede de Hanefîliğin hakim olduğunu aktaran Hunkan, 11. yy'da Türk Hakanlığının da tümüyle Hanefî mezhebiyle sağlam bir birliktelik oluşturduğunu ifade etmiştir. Özellikle Batı Türk Hakanlığının Maverâünnehir bölgesinde artan İsmailî propagandaya karşı Hanefî-Maturidî alimlerin desteğini aldığını aktaran Hunkan, söz konusu bu İsmaililerin bertaraf edilmesi ve öte yandan da oluşturulan devlet düzeniyle ihtiyaç duyulan bürokratik kadrolar için maaşlı hocalar ve burslu öğrencilerin himaye edildiği ilk medreselerin inşasının, bu Hanefî-Maturidî alimlerin iyiden iyiye ülkede hakim olmasını sağladığını dile getirmiştir. Bu süreçte Hanefî-Maturidî alimlerle hakanların karşı karşıya geldiğini aktaran Hunkan, Saffar ailesi gibi önde gelen Hanefîlerin bölgeden sürüldüğünü yerine İbn Maze gibi isimlerin tayini ile yeniden bir denge kurulmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Hunkan, bu süreçte Hanefî-Maturidî alimlerin yönetimdeki etkinliklerinin iyice azaldığını önce Harezmşahlar ardından da Karahitayların gelişile tümüyle ortadan kalktığını aktarmıştır.

Yrd. Doç Dr. Abdullah Demir "Ebû İshak Zahid es-Saffar'ın Maturidî Kelamına Katkıları" adlı tebliğinde Saffar el-Buharî'nin Telhisu'l Edille ve Risale fi'l-Kelam adlı eserlerine dayanarak Maturidî kelamına katkılarını aktarmıştır. Demir, Buhara'da yetişen ve bir süre de Merv'de kalan Saffar'ın mensubu olduğu Hanefî-Maturidî düşüncesi yanında Eşari kelamına da vakıf olduğunu böylece Maturidîler için Eşari bir kaynak hüviyetinde olduğunu ifade etmiştir. Saffar'ın özellikle et-Telhis'inde kelam ilmi savunusunu müstakil bir başlık altında yapmasını Hanefî-Maturidîler arasında ilk kelam savunusu olduğuna dikkat çeken Demir, bunun Hanefîler arasında kelamın öğretilmesine ve gelişimine destek sağladığını aktarmıştır.

Saffar'ın akıl-nakil ilişkisi konusundaki görüşlerini Maturidilerin bu husustaki yaklaşımlarını önemli ölçüde geliştirdiğini öne süren Demir, özellikle günümüzde semantik olarak adlandırılan anlambilimine başvurmasını Maturidî kelamına yaptığı önemli bir katkı olarak nitelemiştir. Ayrıca onun kelimî tartışmaları Allah'ın isimlerine dayanarak yorumlama tekniğinin Maturidî kelam yazınına yeni bir açılım getirdiğini de ifade etmiştir.

Bu oturumun son tebliği Doç Dr. Ali Avcu tarafından “Maveraünnehir Maturidilerinin İsmaililere Yöneltilikleri Eleştiriler” adıyla sunulmuştur. Avcu, tebliğinde öncelikle İsmaililerin 3/9. yy'da Maveraünnehir bölgesinde faaliyetlerde bulunmaya başladıklarına dikkat çekerek söz konusu bu faaliyetlerin bir yandan Rey öte yandan da Mısır merkezli Fatımi dailerinden tarafından yapıldığını belirtmiştir. Samani devlet sarayında etkinlik kazanacak düzeyde yaygınlaşan bu propagandaların özellikle İmam Mâturidî dönemindeki çabalarla etkisizleştirildiğini ifade etmiştir. Mâturidî'nin Maveraünnehirdeki İsmaili propagandasına dikkat çeken ilk Hanefî olduğunu belirten Avcu, onun özellikle İsmaililere epistemolojik temelli eleştiriler getirdiğini dile getirmiştir. Söz konusu bu eleştirilerin İsmaililerin bölgedeki faaliyetlerinin etkisini kırmanın ötesinde sonraki süreçte de Hanefî-Maturidî alimlere de zemin oluşturduğunu belirten Avcu, İsmaili teolojinin Maturidilerce özellikle Allah'ın isimleri, akıl ve nefsin alemi yarattığı, vahyin Hz. Peygamber tarafından kelimelere dö-küldüğü ve haşrin ruhani olduğu noktalarında eleştirildiğini aktarmıştır.

Maturidiliğin tarihine ayrılan ve beşinci oturumla eşzamanlı olarak gerçekleştirilen Prof. Dr. Sönmez Kutlu başkanlığındaki “Maturidiliğin Tarihi: Selçuklular Dönemi” başlıklı Altıncı Oturumda Prof. Dr. Şamsadin Kerim “Ebû Hafis Necmuddin en-Nesefî ve Akaidü'n-Nesefî Adlı Eserinin Maturidiliğin Yayılmasındaki Rolü” adlı tebliğinde öncelikle Nesefî Akaidi'nin Orta Asya ve Kazakistan'daki Maturidî ekol esaslarının yerleşmesinde önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir. Eserin Maveraünnehir medreselerinde oldukça meşhur olduğunu sonraki süreçte de Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulduğunu ifade eden Kerim, eserin yayıldığı coğrafyalar-

da Maturidiliğin yayılmasında önemli rol oynadığını dile getirmiştir. Maturidî kelamının bir özeti niteliğinde olduğunu belirttiği Akaid'in, Kazaklar arasında da eskiden beri popüler olduğunu aktaran Kerim, eserin 20. yy başlarında da Tatar medreselerinde ders kitabı olarak okutulduğunu vurgulayarak Akaid'in yayıldığı geniş coğrafya hakkında önemli değerlendirmelerde bulunmuştur.

Dr. Saidmukhtar Okilov "Tabsıratu'l-Edille Bağlamında Ebu'l-Muîn en-Nesefî'nin Ortaçağ Maturidî ve Eşarî Alimler Arasındaki İhtilaflara Yaklaşımı" adlı tebliğinde Ebû Mansûr el-Mâturidî'nin Eşarî ile çağdaş olması hasebiyle birbirlerinden habersiz olarak neredeyse ortak sayılabilecek fikirlerle Ehlisünnet akidesini savunduklarına dikkat çekerek Maverâünnehir bölgesindeki Hanefilerin Mâturidî'nin takipçisi olarak süreç içerisinde Eşarî'nin takipçileriyle karşı karşıya geldiklerini ifade etmiştir. 4. yy sonu ve 5. yy başlarında Maturidiliğin özellikle Horasan bölgesinde yayılım gösteren Eşarilik karşısında mevki kaybettiğini öne süren Okilov, Ebu'l-Muîn en-Nesefî'nin de bu süreçte Eşariliğin öne çıkan isimleri Bakillanî, İbn Fûrek ve Ebu İshak el-İsferâyîni gibi isimlerin eserlerini incelediğini ve bunların görüşlerini eleştirdiğini aktarmıştır. Bölgedeki Hanefilerin aslında Eşarilerin burada zuhur etmesini çok fazla önemsemediklerini ve bu nedenle de onlara olumsuz bakmadıklarını savunan Okilov, Nesefî'nin de Tabsıratu'l Edille'de Eşariliğe yönelik tenkitlerine rağmen yer yer onların görüşlerini desteklediğini de öne sürmüştür.

Arş. Gör. İhsan Timür, "12-14. Asır Türkistanlı Alimler Tarafından Yazılan el-Akîdetü't-Tahaviyye Şerhlerinde Maturidiliğin İzleri" adlı tebliğinde el-Akîdetü't-Tahaviyye'nin 4. yy başlarına ait bir metin olmasına rağmen iki asır sonra bir şerh literatürünün merkezine oturmuş olduğuna dikkat çekerek söz konusu literatürün Maturidilerin doğudan batıya seyahatlerinin bir sonucu olduğunu belirtmiştir. el-Akîde şerhlerinin temelde Nesefî'nin tekvin sıfatını savunmak için referansta bulunduğu Tahavî'nin görüşlerinin, Maturidilerle aynı olduğunu ispat etmek üzere yazıldığını savunan Timür, Türkistan ilim havzasına mensup Gaznevî, Menkûbers en-Nâsırî, Türkistânî ve Sirâcuddin el-Hindî gibi Hanefî-Maturidî alimlere ait

şerhlerin içeriğinin tümüyle Maturidilerin kelama dair tezlerini savunduğunu belirtmiştir. Timür, bu yönüyle söz konusu el-Akide şerhlerinin sadece Maturidilerin temel tezlerini savunmakla kalmadıklarını aynı zamanda nüfuz alanını da genişleterek Irak, Şam ve Mısır gibi bölgelerde etkin olmasını sağladıklarını da aktarmıştır.

Soatmurat Primov, “Maturidi Öğretinin Önemli Eseri: Ebû Şekûr es-Sâlimî el-Keşşî'nin et-Temhîd'i” adlı tebliğinde Ebû Şekûr es-Sâlimî'nin Maveraünnehir bölgesindeki Hanefî-Mâturidî ilim çevresinde yetiştiğine dikkat çekmiş ve et-Temhîd'in de bu geleneğin önemli bir temsilcisi olduğunu dile getirmiştir. et-Temhîd'in, Maturidî fikirleri aklı ve nakli delillerle kanıtlayan bir eser olduğunu belirten Primov, söz konusu eserin nüshalarının Özbekistan dışındaki pek çok ülkede de bulunmasının Hanefî-Maturidî coğrafyada oldukça ilgi gördüğünü ve Maturidî düşünce için oldukça önemli olduğuna delil sayıldığını aktarmıştır.

Maturidiliğin tarihiyle ilgili bir başka oturum Prof. Dr. Ali Rıza Gül başkanlığındaki “Maturidiliğin Tarihi: Osmanlı Dönemi” adlı Yedinci Oturumdu. Bu oturumda Abdullatif Allaqulov “Maturidî Doktrinin Gelişmesinde Ömer en-Nesefî'nin Rolü (Akaidü'n-Nesefî Örneği)” adlı tebliğinde öncelikle Ehlişünnet akidesine dair yazılmış muhtasar risalelerden söz ederek bunların niteliklerini aktarmıştır. Allaqulov, sonraki süreçte üzerine yazılan şerhlerle, ait olduğu Maturidî kelim geleneğinin gelişmesinde önemli rol oynadığını belirttiği Nesefî Akaidi'nin, Maturidî düşüncenin öğretilmesinde çok önemli bir rol üstlendiğini dile getirmiştir. Allaqulov, Nesefî Akaidi üzerine yazılmış olan şerhlerin bu denli fazla olmasının Maturidî öğretinin sadece yayılışı hususunda değil, sonraki nesillerce de büyük oranda dikkate alındığının bir delili sayılması gerektiğini ifade etmiştir.

Daniyar Şalkarov “Hüsamuddin es-Sıġnaki'nin Eserlerindeki Dini Unsurların Türklerin Ruhani Medeniyetiyle İlişkisi” adlı tebliğinde öncelikle Sıġnak ve çevresinin İslamlaşmasında Hanefî alimlerin oynadığı role değinmiş ve Karahanlılar döneminde bölgede fıkıh ve kelim alanında yaşanan gelişmelerden söz etmiştir. Sıġnak'ın ve bu şehirde yetişen Hanefî isimlerin araştırmacılar tarafından ihmal edildiğini ifade eden Şalkarov, özellikle Hanefî-Maturidilerin şehir-

deki önemli temsilcilerinden Sıgnakî'nin incelenmesi gerektiğini dile getirmiştir. et-Tesdîd adlı eserinin İmam Mâturîdî ve Maturidilik ile sıkı bir ilişkisi olduğunu aktaran Şalkarov, söz konusu eserle Maturîdî kelimelerine mensup eserleri muhteva açısından karşılaştırarak Türklerin kendine has din anlayışına dair örnekler sunmuştur.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kalaycı "Osmanlılarda Eşarilik-Maturidilik İlişkisi" isimli tebliğinde öncelikle Eşarilik-Maturidilik ilişkisinin tarihi serüvenine değinmiş ve Osmanlı dönemine kadarki gelişimini ana hatlarıyla aktarmıştır. Eşariliğin felsefe ile ilişkili olduğu dönemde yaşadığı fikri genişlemeyle Maturidiliğin muhatabı olmaktan çıktığını aktaran Kalaycı, Eşariliğin süreç içerisinde felsefeyle ilişkisinin zayıflamasıyla, asıl itibarıyla kelâmî zeminden kopmayan Mâturîdîlerle yeniden muhataplık ilişkisine girdiğini dile getirmiştir. Osmanlı döneminde 18. yy'da Maturidilik vurgusunun belirgin şekilde öne çıktığına dikkat çeken Kalaycı, bu süreçte Maturidiliğin, Eşarilerle ihtilafı konu edinen pek çok metin ürettiklerine ve bu metinlerin de bir uzlaşmadan ziyade bir ayrışmayı öne çıkardıklarına işaret etmiştir. Bunun Maturidiliğin bir Osmanlı kimliği olarak ön plana çıkarılmasıyla ilişkili olduğunu aktaran Kalaycı, aynı zamanda söz konusu ihtilaf literatürünün Maturidîlerin Eşarilerle ertelenmiş bir hesaplaşması olarak görmektedir. Kalaycı, Osmanlı döneminde pek çok örneği olan irade-i cüziyye literatürünün de bu ihtilaf edebiyatının bir parçası olduğunu ifade etmiş ve bunun söz konusu Mâturîdî kimliğinin vurgulanmasıyla da sıkı bir ilişkisi olduğunu dile getirmiştir.

Bu oturumun son tebliği Prof. Dr. Mehmet Atalan'ın "Hanefilik ve Maturidiliğin Bektaşilik Üzerindeki Etkileri" adlı tebliğiydi. Atalan, tebliğinde Bektaşilikte uluhiyet, nübüvvet ve ahiret inancını kapsayan temel İslam inançlarının merkezî bir rolü olduğunu ifade ederek Bektaşilikteki farklı fikrî tezahürlerin, tarikatın süreç içerisinde yaşadığı değişimlere işaret ettiğini dile getirmiştir. Bektaşî metinlerin asıl itibarıyla tasavvufî-ahlakî metinler olduğunu aktaran Atalan, bu metinlerde açık şekilde itikadî ve fikhî esasların dile getirilmemiş olmasıyla birlikte ait olduğu mezhebî gelenek hakkında ipuç-

larının tespit edilebileceğini ifade etmiştir. Söz konusu metinlerde, itikadî olarak Maturidiliğin, fikhî olarak da Hanefiliğin yansımalarının bulunduğunu belirten Atalan, Bektaşilikteki dinin öğrenilmesinde akıl ve nakil vurgusunu, akla hakim bir rol verilmesini, iman-amel ve din-şariat ayrımlarının Maturidiliğin somut tezahürleri olarak yorumlarken, abdest, namaz, oruç, hac gibi fikhî meselelerde Hanefiliğin tezahürlerinin görüldüğünü dile getirmiştir.

Yedinci oturumla eşzamanlı gerçekleşen Prof. Dr. İdris Şengül başkanlığındaki “Maturidiliğin Modern Dönem Müslüman Mütefakirler Üzerindeki Etkileri” başlıklı Sekizinci Oturumda Doç. Dr. İbrahim Maraş, “Tatar Ceditçilerinde Mâturidî ve Maturidilik Algısı” adlı tebliğinde İdil-Ural bölgesindeki ceditçilik hareketinin İslam dünyasının farklı bölgelerindeki yenileşme hareketlerinden bağımsız olarak ortaya çıktığına dikkat çekerek Tatar ceditçilerinin genel anlamda İslam düşüncesinin belli bir mezhebin sınırları içerisine hapsedilemeyeceğini savunduklarını ifade etmiştir. Tatar ceditçilerinden Kursavi, Şahabuddin Mercani, Rızauddin b. Fahreddin ve Musa Carullah gibi isimlerin içtihat kapısının açılmasından İslam kültürünün klasik kaynaklarının eleştirisine kadar geniş bir zeminde yapılan tartışmalara öncülük ettiğini ifade eden Maraş, söz konusu isimlerin Eşari anlayışa karşı Maturidiliği öne çıkarmalarının bu tutumla önemli bir ilişkisi olduğunu dile getirmiştir. Tatar ceditçilerinin Allah’ın sıfatlarının ezeli ve zatıyla kaim olduğu, husun ve kubuhun aklen bilinmesinin mümkün olduğu gibi hususlarda Maturidî çizgideki yaklaşımı benimsediklerini aktaran Maraş, söz konusu bu tutumun, İslam düşüncesine mensup bütün alimlere, sufilere, filozoflara müracaat etmenin yolunu açtığını ifade etmiştir.

Abdulkodir Pardaev “Sebatü’l-Âcizîn: Maturidî Anlayışın Şiirsel Yorumu” adlı tebliğinde öncelikle Sebatü’l-Âcizîn müellifi sûfi Allah-yar hakkında bilgi vermiş ve eserin yazılmış olduğu Özbekistan bölgesindeki etkinliğinde söz etmiştir. Söz konusu eserin, Orta Asya medreselerinde akide hususunda başlangıç kitabı olarak okunduğunu aktaran Pardayev, 1900’lü yıllarda da eserin pek çok kez yayınlandığını söylemiştir. Özbekçe olan eserin Ehlisünnetin itikadî görüşlerini muhtasar ve veciz bir şekilde şiirsel olarak açıkladığını

ifade eden Pardayev, eserin belirgin şekilde Maturidî kelam geleneğine yaslandığını vurgulamıştır. Allah'ın sıfatları, iman ve imana müteallık meseleler gibi pek çok hususta Maturidî öğretileri esas alan eserin, Türk halk edebiyatında Maturidî akidesini savunmak için yazılmış kıymetli bir eser olduğunu ifade etmiştir.

Aynı oturumda Doç. Dr. Kımbat Karatışkenova “Maturidiliğin Kazak Düşünürlerine Etkileri” adlı bir tebliğ sunmuştur.

Dr. Philipp Bruckmayr ise “Selefi Meydan Okuma ve Maturidî Tepki: Kelamın Meşruluğu ile İlgili Çağdaş Tartışmalar” adlı tebliğinde son yıllarda Selefilik gittikçe yükselmesi ve geleneksel bir kısım dini uygulamalar dışında özellikle hukuk ve kelam ekollerini de bidatçilikle suçlamasının yansımalarından söz etmiştir. Kelam karşıtı literatürün kaynağını oluşturan söz konusu selefi yaklaşımın, özellikle Suudî Arabistan merkezliliğine dikkat çeken Bruckmayr, bu literatürün en velud isimlerinin Güney Asya kökenli olmasını ise şaşılacak bir şey olduğunu belirtmiştir. Aslında Maturidî tedrisat almış bu isimlerin kelam ve Maturidî karşıtı bir pozisyonla ürettikleri literatürün, İslam dünyasının muhtelif yerlerinde tepkisel karşılıklar bulduğunu aktaran Bruckmayr, söz konusu tepkinin Maturidiliğe olan ilgiyi arttırdığını ve Maturidiliğin sosyal tabanını genişlettiğini ifade etmiştir.

Prof. Dr. Özcan Taşçı “Günümüz Almanya’sında Maturidilik Üzerine Yapılan Çalışmaların Gelişim Süreci” adlı tebliğinde, batı dünyasında Maturidilik üzerinde yapılan çalışmaların tetikleyici nedenine dikkat çekerek bunun özellikle Avrupa’daki Müslümanlar arasında yayılan selefi anlayışın etkisini kırma çabasına yönelik olduğunu dile getirmiştir. Bu meyanda Almanya’da da Maturidilik üzerine yapılan çalışmaların dikkat çektiğini ve bunların desteklendiğini belirten Taşçı, tarihsel olarak Almanya’daki Maturidilik çalışmalarını oldukça eskiye dayandığını ifade etmekle birlikte tebliğinde yaklaşık son 20 yıldaki çalışmaların gelişim sürecini ortaya koymaya çalışacağını dile getirmiştir. Taşçı, bu kapsamda Hans Peter Linss, Ulrich Rudolph, Edward Badeen ve Erkan Demir’in eserlerine dair değerlendirmelerini aktarmıştır.

Prof. Dr. Kazım Sarıkavak başkanlığındaki “Maturidiliğin Aktüel Değeri” başlıklı Dokuzuncu Oturumda Prof. Dr. Hülya Alper “Maturidî Akılcılığının Günümüz Açısından Önemi” adlı tebliğinde öncelikle İmam Mâturîdî’nin kelam sisteminde akla verdiği değere ve hakikate ulaşma çabasında akla olan vurgusuna dikkat çekmiştir. İmam Mâturîdî’nin düşüncesinin belirgin surette akılcı bir çizgide yer aldığını ifade eden Alper, bunun aksine onun düşüncesine mensubiyetini dile getiren kitlelerin bu çizgiyi çoğunlukla göz ardı ettiklerini ve onun ekolüne mensubiyetin bir isimlendirmeden ibaret kaldığını dile getirmiştir. Günümüz dünyasında tüm insanlarla ortak bir dil geliştirmenin imkanının ancak akıl temelli bir yaklaşımla sağlanabileceğini aktaran Alper, Maturidî kelam sisteminin de söz konusu bu ortak dili oluşturmayı sağlayacak dayanaklar içerdiğini ve bunlar üzerine yoğunlaşılmasıyla günümüz sorunlarına muhtemel çözümlerin çıkarılabileceğini belirtmiştir.

Askar Akimkhanov “İmam Mâturîdî’nin İman-Amel İlişisine Yaklaşımı ve Günümüz Açısından Önemi”, adlı tebliğinde öncelikle İmam Mâturîdî’nin Ebû Hanîfe’ye dayanarak imanı kalple tasdik olarak tanımlayıp ameli iman kapsamına dahil etmemesine dikkat çekmiştir. Mâturîdî’nin tasdik söz konusu olduktan sonra bir kısım farzları yerine getirmemenin ya da büyük sayılabilecek günahları işlemiş olmanın bu mümin vasfını ortadan kaldırmadığını savunduğunu belirten Akimkhanov, tarihte olduğu gibi günümüzde de ameli imana dahil eden ve bir kısım günahlar sebebiyle kişiyi tekfir eden yaklaşımlara karşı Mâturîdî’nin bu fikirlerinin oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır. Akimkhanov, bu çerçevede Mâturîdî’nin bir sistem dahilinde açıkladığı iman, din, şeriat, tevil gibi anahtar kavramlar etrafında onun görüşlerinin işlenmesinin önemine dikkat çekmiştir.

Bu oturumda Davran Dariyabek ise “Mâturîdî’nin Sisteminde Dini Hoşgörü ile İlgili Meseleler” adında bir tebliğ sunmuştur.

Doç. Dr. Cavid Kasımov “Azerbaycan’da İmam Mâturîdî ile İlgili Akademik Çalışmaların Genel Değerlendirmesi”, isimli tebliğinde Azerbaycan’da İmam Mâturîdî ve Maturidilik üzerine yapılan çalışmaları Sovyet ve bağımsızlık dönemleri başlığında ayrı ayrı sunmuş-

tur. Sovyet döneminde Azerbaycan'da Maturidilik üzerine yapılan çalışmaların II. Dünya Savaşı'ndan sonra başladığını belirten Kasımov, söz konusu çalışmaların, dönemin ilmi yaklaşımına uygun olarak Marksist ideolojiden etkilendiğine dikkat çekmiştir. Bağımsızlık döneminden sonra ise Maturidilik çalışmaları için yeni bir dönemin başladığını belirten Kasımov, özellikle Türkiye'nin desteği ile Azerbaycan'da İlahiyat Fakültesinin kurulması ve Azerbaycanlı öğrencilerin Türk üniversitelerinde tahsil görmeleriyle yeni ve daha nitelikli çalışmaların başladığını ifade etmiştir.

Bu oturumun son tebliği ise Dr. Tahir Aşirov'un "İmam Mâturîdî'ye Göre Hristiyanlık ve Hoşgörü" adlı tebliğiydi.

Prof. Dr. Dosay Kenjetay başkanlığındaki "Maturidiliğin Geleceği" başlıklı Onuncu Oturumda Prof. Dr. Hasan Onat "Yeni Bir İslam Medeniyetinin İnşasında Mâturîdî ve Maturidiliğin Önemi" adlı tebliğinde insanlığın yeni bir medeniyete ihtiyacı olduğunu belirterek bu medeniyetin de İslam'ın kurucu ilke ve değerlerinden hareketle Müslümanların eseri olabileceğini dile getirmiştir. Batı medeniyetinin yeryüzünü yaşanamaz hale getirdiğini belirten Onat, müslümanların Kur'an'ın kurucu ilkeleri ve Hz. Peygamberin de örnekliliğini esas alarak yeni bir din anlayışı doğrultusunda yeni bir medeniyet ortaya koyabileceklerini ifade etmiştir. Söz konusu bu yeni medeniyetin inşasında İmam Mâturîdî ve Maturidi fikirlerin yol gösterici olabileceğine işaret eden Onat, özellikle söz konusu geleneğin çok fazla bilinmemiş olmasının onun kirletilmemesini sağladığını ve bu nedenle de özgün ve yalın haliyle bize aktaracağı şeylerinin olduğunu dile getirmiştir. Mâturîdî'nin bilgi teorisinin din alanında güvenilir ve sağlam bilgiye yaslanmanın önemini ortaya koyduğunu belirten Onat, yeni bir medeniyet inşasında Mâturîdî'nin akla ve özgür iradeye vurgusundan hareketle aklın varlığının yeniden keşfi, Mâturîdî'nin din-şariat ve din-siyaset ayrımının dikkate alınarak İslam'ın siyasî bir ideolojiye dönüşmesinin engellenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Doç Dr. Kıyasettin Koçoğlu "Artan Mezhepçilik Karşısında Alternatif Bir Bakış: Maturidilik", adlı tebliğinde öncelikle mezheplerin bir kısım siyasî, ictimai, ekonomik etkilerle insanî bir oluşum ola-

rak ortaya çıkışına değinmiş ve bu oluşumların bir kısım ayet ve hadislerle meşruiyet kazanma çabasına giriştiklerin aktarmıştır. Söz konusu meşruiyet çabasının yer yer müntesibi olunan mezhebi dinle özdeşleştirerek kendisi dışındakileri din-dışı görmeye kadar vardığına dikkat çeken Koçoğlu, bu tutumun günümüzde de adeta şiddet sarmalına yol açan bir kargaşaya dönüştüğünü ifade etmiştir. Günümüzde mezheplerin kabaca Selefî-Vehhabî, Şîî-İmamî ve Eşariliği de içine alacak şekilde Hanefî-Maturidî olarak üç farklı bakış açısına sahip olduğunu dile getiren Koçoğlu, Selefî-Vehhabî ve Şîî-İmamî oluşumun devlet destekli bir yapı arz etmelerine karşılık Hanefî-Maturidî anlayışın arkasında böyle bir desteğin olmamasının onun sivil karakterli bir yapı olmasını sağladığını aktarmıştır. Koçoğlu, Hanefî-Maturidî anlayışın özellikle iman tanımı, ameli iman kapsamının dışında bırakması ve din-şariat ayrımı gibi hususların onu diğer mezheplerden önemli ölçüde farklılaştırdığını dile getirmiş, bunun da günümüzde Müslümanların içine düştüğü şiddet sarmalından çıkışın anahtarı olabileceğine dikkat çekmiştir.

Dr. Philip Dorroll'un "Türk Din Anlayışı: Modern Türkiye'de Mâturidî'nin Yeniden Keşfi" adlı tebliği, sempozyuma katılamaması nedeniyle okunmuştur. Söz konusu tebliğde Dorroll, Cumhuriyet Döneminden sonra Türkiye'de Maturidî düşüncenin yeniden bir keşif sürecinin yaşandığını belirterek özellikle Şerafettin Yaltkaya'nın bu husustaki öncülüğüne dikkat çekmiştir. 1920 ve 1930'lardan itibaren Maturidiliğin belirgin şekilde Türk-İslam mirasının bir parçası olarak vurgulandığını belirten Dorroll, son 20-30 yılda da Mâturidî'nin görüşlerinin özellikle teolojide aklın rolü, diniyaset ayrımı, dini değişim gibi boyutlarının öne çıkarıldığını belirtmiştir.

Bu oturumda ayrıca Dr. Bakıt Murzaraimov "Ebû Mansûr el-Mâturidî'nin Ehl-i Kitaba Bakışı" ve Kaşımhan Devrankulov "Türkiye'nin Ruhani Merkez Haline Dönüşmesinde Hanefilik ve Maturidiliğin Önemi" adlı tebliğlerini sunmuşlardır.

İki gün boyunca İmam Mâturidî ve Maturidiliğin farklı boyutlarıyla ele alındığı sempozyum oturumlarının ardından son olarak Prof. Dr. Hasan Onat başkanlığındaki Sempozyum Kapanış Oturu-

mu, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Osman Horata, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Nevzat Şimşek ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Dintanu Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sönmez Kutlu tarafından yapılan konuşmalarla gerçekleşti.

Horata, özellikle uzun yıllar kendi köklerinden koparılmaya eşliğine getirilmiş olan Kazak toplumunun kendi inanç ve kültürüyle yeniden buluşmasının önemine dikkat çekerek dış kaynaklı din anlayışlarına karşı itikat ve amel dünyasını şekillendiren Hanefi ve Maturidi geleneği organik bağın yeniden tesisinin önemini vurguladı.

Doç. Dr. Nevzat Şimşek ise konuşmasında sempozyumun düzenlenmesine destek vermekten büyük bir memnuniyet duyduklarını belirterek bu türden bilimsel faaliyetlerin ve Maturidilik üzerine yapılacak çalışmaların Türk halklarının günümüzde yaşamakta olduğu sorunlar ve İslam dünyasının karşı karşıya olduğu mezheplerarası kutuplaşmalara çözüm ve çıkış yolları sunacağına inandığını ifade etti. Şimşek ayrıca sempozyum tebliğlerinin basımını destekleyeceklerini de sözlerine ekledi.

Kapanış oturumu ve sempozyumun son konuşması ise Sempozyum Koordinatörü Prof. Dr. Sönmez Kutlu tarafından gerçekleştirildi. Kutlu, Hanefilik, Maturidilik ve Yesevilik'in Türkistan'da tekrar buluşmasından duyduğu memnuniyeti dile getirerek organizasyonun başarıyla gerçekleşmesinden dolayı katılımcılara, Ahmet Yesevi Üniversitesi'ne ve destek sağlayan kurumlara teşekkürlerini iletti. Kutlu, bundan sonra yapılacak olan sempozyumun ise Maturidi'nin doğduğu topraklar olan Semerkant'ta gerçekleşmesini ümit ettiğini belirterek sözlerine son verdi.

Böylece İmam Maturidi ve Maturidiliğin pek çok boyutuyla kapsamlı şekilde ele alındığı "Uluslararası Maturidilik: Dünü Bugünü ve Geleceği Sempozyumu" sona erdi. İslam dünyasında ciddi şekilde yayılım gösteren ve yayıldığı bölgelerde köklü İslam geleneklerini tahribata uğratan selefi söylemlere karşı alternatif bir söylemin örneği ve İslam dünyasının yaşadığı pek çok fikri sorunun çözümüne

de önerileri olan bir Maturidilik vurgusunun öne çıktığı bu sempozyumun, klasik dönem kadar modern dönemi de konu alan Maturidilik çalışmalarına ufuk kazandıracağını düşünüyoruz. İmam Mâtürîdî ve Maturidiliğin bu şekilde kapsamlı bir sempozyumda ele alınmasının kendi düşünce geleneğimize ve bir bütün olarak İslam düşünce mirasına kayda değer bir katkı sağladığını, bu sebeple başta Sempozyum Koordinatörü Prof. Dr. Sönmez Kutlu olmak üzere Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Avrasya Araştırmaları Enstitüsünün takdire şayan bir faaliyet gerçekleştirdiklerini ifade etmeliyiz.

Son olarak sempozyuma Türkiye'den iştirak eden akademisyenlere İstanbul'a inerken kuvvetli yağış ve fırtına sebebiyle uçakta yaşamış oldukları heyecan ve korku dolu anlardan dolayı geçmiş olsun dileklerimizi iletiyoruz.

